

דרכו: פסנתרן מקצועי, מורה באקדמיה ומרצה מן המניין באוניברסיטה העברית. אומרים כי השבט השלושה-עשר של בני-ישראל הם תלמידיו. לבסוף, הוא נעשה מלחין; קודם – מושמן, ולימים – מפורסם. יצירותיו עוררו עד מהרה הד בינלאומי, לא מעט בזכות עבודתו החלוצית בתחום המוסיקה האלקטרונית.

אולם עד שכל זה התחיל, חלף עשור. בדיוק אותן עשר שנים, שבהן עושים, בדרך-כלל, קריירה, כאנשים צעירים. עשר שנים שאין להשיבן, ואשר גם אי-אפשר לתבוע מאן דהוא לדין בגינן. אני מנסה, לרגע, לפרש פירוש חיובי את הגנבה הזאת: אולי רצה אלוהי אברהם, יצחק ויעקב לשמור את יוסף טל שלא ייעשה למלחין אפנתי. אני מודה, זוהי נחמה פורתא וקרבן עצום, אך זה מתאים לאיש, אשר נכנס תמיד בעד השערים הצרים ולא דרך הכניסות הרחבות, שהחוקיינים ומשתפי הפעולה הולכים דרכם.

מתקופת הכשרתו של טל בברלין, אני מבקש להזכיר שני אנשים: את היינץ טיסן (Heinz Tiessen), המורה שלו, ואת המהנדס פרידריך טראוטויין (Friedrich Trautwein). האוסט-פרוסי היינץ טיסן (נולד ב-1887 בקניגסברג, Königsberg, ונפטר בברלין ב-1971) השתייך במסגרת בית הספר הגבוה בברלין לקבוצה קטנה אך רדיקלית של חסידי שנברג. באמצעות טיסן הגיע יוסף טל הצעיר לכלל מגע עם תיאוריית שנים-עשר הטונים. ניסיון זה הקנה לו לימים, בישראל, מעמד משלו, כלפי המלחינים בסגנון הקרוי 'ים-תיכוני', שהוא מעין סימביוזה ים-תיכונית עממית, כיד הדמיון. לא קל היה להחזיק מעמד מול סגנון רשמי זה, אך טל התמיד וזכה, לבסוף, בהצלחה. עוד הערה בעניין היינץ טיסן: במאי 1965 הוענק לו באסלינגן (Esslingen) פרס יוהן ונצל שטימיץ. בדיוק שלושים שנה אחרי טיסן, נופל הפרס גם בחלקו של יוסף טל תלמידו. בברלין היו אומרים: "איזה מקרה, הלא כן?"

ועכשיו עוד בקשר למהנדס פרידריך טראוטויין (נולד 1888 בוורצבורג, Würzburg, ונפטר ב-1956 בדיסלדורף, Düsseldorf). הוא היה עורך בבית הספר הגבוה הממלכתי למוסיקה בברלין ועבד עם אוסקר זאלא (Oskar Sala) על פיתוח כלי נגינה אלקטרואקוסטיים. מחוללי הצליל הסינתטיים של טראוטויין עוררו ביוסף טל את החוש לצלילים של פלנטות אחרות, כלומר למוסיקה של המאה ה-21. גם זרע זה נבט וצמח בישראל ונשא פירות רבים, וביניהם קונצ'רטי המשתמשים בצלילים אלקטרוניים על גבי סרט מגנטי במקום בתזמורת: קונצ'רטו לפסנתר מס' 5 (1964) ו-6 (1970); קונצ'רטו לצ'מבלו (1964); וקונצ'רטו לנבל (1971), גרסה שנייה – 1980, שהיה יצירת חובה בתחרות הנבל הבינלאומית בישראל, 1982. אפרופו נבל: מקס זאל, Max Saal, היה המורה לנבל של טל בברלין. הערב נמצאים איתנו בני-משפחתו של זאל! האופרה מצדה 967 (1972), שחיבורה הוזמן במלאת 25 שנים לקיומה של מדינת ישראל, חוללה שערווייה. על הבימה זמרים, מנבים ותאורה, ובפיר התזמורת, מלבד מנצח, רק רמקולים, המשמיעים את המוסיקה האלקטרונית שעל גבי סרט מגנטי. לכל המאוחר מאז אופרה זאת היה יוסף טל מוכר, שנוא, מכובד ונערץ. יודעי-דבר טוענים שכזה היה כבר קודם, כלומר בעקבות האופרה הגדולה שלו אשמדאי. רולף ליברמן הזמין אותה, והיא הועלתה בהפקת בכורה ב-1971, מלוהקת ב'כוכבים' ובניצוח גארי ברתני. אחר כך, ב-1976, הועלתה האופרה במקום חשוב אחר, האופרה של ניו-יורק. לכל המאוחר שם קנה לו המאסטר שלנו את מקומו בארצות-הברית. על הסמינרים, הסימפוזיונים והסמסטרים כמרצה אורח – הם באו בזה אחר זה,

אוסקר גוטליב בלאר

דברי הוקרה ליוסף טל

לרגל הענקת פרס יוהן ונצל שטימיץ (Johann-Wenzel-Stamitz) (מנזיים, Mannheim, גרמניה, 28 במרס 1995)

חייו של המלחין יוסף טל מתאפיינים בקווי מתאר חדים ובסימונות נקודתיות מפתיעות. כפי שהמוסיקה שלו באה לקראתנו – וירטואוזית, קשה ולגמרי לא מסחרית – כך התנהלה גם דרכו – מונחה על ידי רצון עצמי, קשה וכמעט חסרת פשרות.

זה התחיל סביב 1930 בברלין, עיר תוססת, רותחת. המוסיקאי הכישורני לעילא, שהוכשר בדרך הטובה ביותר האפשרית, ואשר יצא עד מהרה לדרכו המקצועית, אולץ באמצעות כוח פוליטי לדחות דחייה רבה את מימוש האפשרות לחיות את חייו על פי ייעודו. בגלל הרייך השלישי הוא נדחק למלא את התפקיד, הכרוך במאמצים, של המתפתחים-מאוחר. הפסנתרן, הנבלאי והפדגוג הצעיר ועתייר ההצלחה סגר בין-לילה את כנף הפסנתר ואת מחברת התווים, כדי לרכוש בהליך מזוהז את המקצוע ה'מועיל' צלם, וזאת רק למען האפשרות להגר לפלסטונה ולחיות בה. זה היה בראשית 1934. הוא נעשה קיבוצניק בבית-אלפא הסוציאליסטית, אחר-כך עבר לקיבוץ גשר, הילך בארץ לארכה ולרחבה כפקיד-מוסיקה וברן-יחיד מורם-מעם, וחש בתוכו את מחט המצפן המגנטית, ירושלים. בירושלים – אחרי ששימש בתפקידי מעבר עתייר הרפתקאות ככבאי, חייל-מוסיקאי ואיש-חינוך – עלה סוף סוף על

בסדרה, בעקבות האמור – וכן על ההרפתקה שקדמה לכך, במסגרת מלגת אונסקו של טל, כמו גם על מסעותיו המוקדמות ליפן, לקנדה, לאנגליה, להולנד ולפולין (1960!) – על כולם אני נאלץ לפסוח כאן. את כל זה אפשר לקרוא ולצאת נשכרים בהתרגשות ובתענוג רב, באוטוביוגרפיה של טל, "בנו של רב" (ברלין 1985), שאותה כתב כששהה בברלין בזכות מלגת מחקר.

נקודת כוונת בולטת אחרת ביצירתו של טל היא הסימפוניות. כמותן חיבר כבר שש, בין 1952 ל-1992. סימפוניה מס' 4 (1985) חוברת בהזמנת התזמורת הפילהרמונית הישראלית, לרגל יובלה, וזובין מהטה ניצח על נגינת הבכורה שלה ב-1986. דניאל ברנבוים ניצח ב-1992 בברלין על הבכורה של הסימפוניה מס' 5 (1991). סימפוניה מס' 2 (1960), שמרבים לנגנה, הושמעה לאחרונה ב-10 באפריל 1994 בשידור חי של שירות השידור האירופי (כלומר בו-זמנית בארבע-עשרה תחנות שידור), בנגינת התזמורת הסימפונית ירושלים בניצוח דוד שלון. כמוכן, היצירות הגדולות והגדולות יותר (יכולתי לדבר כאן רק על מקצתן) מוקפות בלהק של מוסיקה קאמרית. לצד הרכבים סטנדרטיים נמצאים אצל טל צירופים מפתיעים, למשל לנבל ולטרומבון; לחלילית, למריבמה ולצ'מבלו; לשלישיית כלי-קשת ולסקסופון (1994, בהזמנת פסטיבל שלוזוויג-הולשטיין). לצד אלה – מוסיקה לפסנתר מכל המינים והסוגים, ובכלל זה מסה III-I (1986; 1988; 1989), יצירות קשות במיוחד, שאומצו על-ידי מוחו האלקטרוני של ג'פרי ברנס בריטילים לפסנתר בנגינתו. ולבסוף, אך לא אחרון, בכל הכבוד לעוגב (1983), שחיבר יוסף טל בשבילי, וניגנתי לראשונה ב-1985 בכנסייה הלוותרנית בירושלים.

פרסים רבים הואצלו על יוסף טל. יהיה זה לא מנומס למנותם כאן, בפני האורח, חתן הפרס. אחד מהם הייתי רוצה בכל זאת להוציא מכלל זה: פרס וולף בסך 100,000 דולר, שיוסף טל קיבל ב-1983, יחד עם ולדימיר הרוביץ ואוליבייה מסייאן (Messiaen). איני מזכיר זאת כדי להרגיש את חשיבותו של טל, אלא בהחלט מתוך ביקורת. שהרי פרס וולף הוא מן הסוג, המוציא את שמם של פרסים לשמצה. מעניק הפרס אוסף אמנים מפורסמים, כדי להתקטט בהם. זהו דפוס ציד מודרני, ציד-ראשים באצטלה תרבותית. לא כזה הוא – השבח לאל – פרס שטימץ מטעם גילדת האמנים. לפני שנה זכיתי בעוגב, לקבל פרס זה בעצמי, כאן, באולם-מוצרט היפה. היום אני שמח עוד יותר, באשר חתן הפרס השנה הוא יוסף טל! כעבור חמישים שנה מקץ מלחמת העולם השנייה ניתן הפרס לישראלי, ישראלי שמוצאו בגרמניה. פינה (Pinne) שליך פוזן (Posen), עיר הולדתו של טל, שכנה אז, ב-1910, בתחום ממלכת הקיסר וילהלם השני. מספר זה – חמישים שנה לאחר 1945 – אינו מקרה. הבה נאמר זאת בחפזיות: מעניק הפרס, מינסטריון הפנים של הרפובליקה הפדרלית הגרמנית, באמצעות נציגו ד"ר מתיאס בות (Dr. Matthias Buth), העמיד את ההצעה להצבעה, והיא זכתה לתמיכה רחבה בקרב צוות השופטים. בפרס זה, פרס צנוע למדיי מבחינה חומרית, יש, לפיכך, משום איתות והוא כוח מניע קונספטואלי המצביע לעתיד. גילדת האמנים נעשית כך – כמו כבר ב-1993, כשפטר אבן (Petr Eben) קיבל את הפרס – למקום הגיאומטרי של מדיניות תרבות אקטואלית. החידוש שמגלמת הגילדה, חידוש שרבים חשו בנחיצותו ודרשו אותו, הנה מורגש כבר, כאן הוא כבר פועל את פעולתו.

לבסוף: חתן הפרס שלנו יהיה בספטמבר שנה זאת בן 85. כמו המלחין ברוך-הכישרון היינריך שיץ (Heinrich Schütz), גם יוסף טל ממשיך לעבוד מדי יום ביום –

- ביוני השנה תועלה האופרה החמישית שלו בהפקת בכורה בתל-אביב. כותרתה: יוסף (1993-95);
- הוא עדיין שוקד על שיטת תיווי למוסיקה אלקטרונית;
- ובכך לא די: יוסף טל לוקח חלק, בדרכו, בבניית תחומה המזרחי של גרמניה, בכך שנעתר להזמנה מטעם העיר רוסטוק (Rostock) לכתוב אופרה חדשה.

"צריך רק להיות סבלנים ולחיות חיים ארוכים דיים" – כך כתוב במקום כלשהו באוטוביוגרפיה שלו. ובכך אני מבקש לסיים את דברי ההוקרה שלי: "וְרָאִיתִי כִּי אֵין טוֹב מֵאֲשֶׁר יִשְׁמַח הָאָדָם בְּמַעֲשָׂיו כִּי-הוּא חָלֵקוֹ, כִּי מִי יִבְיָאֵנוּ לְרֵאוֹת בְּמָה שֶׁיִּהְיֶה אֲחֵרָיו" (קהלת ג:22)

אני מברך את האמן הדגול והמכובד יוסף טל וכן את חבר השופטים על הבחירה הטובה שבחר.

אוסקר גוטליב בלאר – נגן עוגב, מלחין ומנהל מוסיקלי של כנסיית ניאנדר (Neanderkirche) בדיסלדורף (Düsseldorf), גרמניה.

תרגום מגרמנית: יובל שקד